

KISGRAFIKA

56. évfolyam. Megjelenik egy évben négyszer.

Kiadja a „Kisgrafika Barátok Köre Grafikagyűjtő és Művelődési Egyesület”.

Postacím: 2045 Törökbálint, Bartók Béla u. 2., internetcím: www.kisgrafika.hu

Szerkesztőbizottság: dr. Arató Antal, Ürmös Péter, Vasné dr. Tóth Kornélia

Felelős kiadó: Antalné Tari Zsuzsanna ügyvezető; e-mail: titkar@kisgrafika.hu

Baranyai Ferenc rézkarca, C3/C4 (2016), 120×80

T A R T A L O M

Vasné dr. Tóth Kornélia: Egy vers ihlette ex libris

Vasné dr. Tóth Kornélia: „Kalandos papírtörténet”. Papírrégiségek, ex librisek Dunaújvárosban

Vasné dr. Tóth Kornélia: Híres gyűjtők könyvjegyei az Orsz. Széchényi Könyvtárban: Tompos Ernő

Apró Ferenc: László Anna kiállításának megnyitója

Gian Carlo Torre: Don Quijote szabadsághimnusza (fordította: Ürmös Péter)

HÍREK – KÖNYVESPOLC – EGYESÜLETI HÍREK

2017/1

EGY VERS IHLETTE EX LIBRIS

Részlet az Országos Széchényi Könyvtár 2016. novemberi tudományos ülészakán és a KBK-ban elhangzott előadásból

A világról képet alkotni annyit tesz, mint valamilyen módon leképezni a világ tényeit. A képi ábrázolás mint reprezentáció esetén felmerül a kérdés: a kép mit reprezentál, és miként befolyásolja látásunkat az általunk választott reprezentációs kánonok valamelyike? Nyelvből zárt gondolkodásformáink és kategóriáink hogyan fordíthatók át a képek világába?

Különösen sokrétű az illusztratív ábrázolások interpretációja. Az illusztráció kettős természetű, ontológiai státusához nemcsak műalkotás mivolta tartozik, az irodalom és a képzőművészet médiumát egyaránt és együttességében feltételezi. Illusztrálás során – a verbális médium képi médiumba való áttevődése, átírása, a képátvitel révén – az alkotó, a mű és a befogadó vonatkozásában összetett viszonyháló, értelmezési rendszer teremődik.¹ A képek értelmezésekor a gadameri ontológiai hermeneutika olvasás-fogalma valósul meg. A helyzet bonyolultságát mutatja, hogy az alkotó és a befogadó képi kódrendszere nem azonos. Az illusztrátor a képi tradíció elemeiből válogat, ideértve az irodalmi mű korábbi illusztrációit, saját képi világa kódjait is. A befogadó viszont a művész által megalkotott konkrét illusztráción keresztül érzékeli a képi tradíciót, melyet az ikonikus kód – a vizuális felismerés – szintjén értelmez. E folyamat során, mű és befogadó dialógusából bomlik ki a jelentés. Ha a kép a szöveggel együtt szerepel, az írott nyelvi forma is kódoló tényező, a kép részeként, a kép elemeivel közvetlen kölcsönhatásban.

Ezt az összetett viszonyhálót vizsgáljuk a következőkben Kosztolányi Dezső: Októberi táj c. verse kapcsán, mely 1935-ben íródott, a halála előtti évben. A Számadás c. ciklusban jelent meg, a Negyven pillanatkép 15. darabja. A verset illusztráló, 2016-ban rendelésemre – rézkarc és hidegtű technikával – készült ex libris Baranyai Ferenc ajkai grafikusművész alkotása. A mű a kép nyelvére való átírás, transzmisszió egy különleges esete. A szöveg láthatóvá tétele révén az interpretáció új irányait hívja elő szöveg és kép egymásra hatása, a két médium interreferenciális viszonya, a szövegbeli, ill. a kép által reprezentált szándék, az írott nyelvi és az ikonografikus kód elemei közti kapcsolat. A vizuális literáció során megvalósul a képpé formált szöveg kétirányú olvasata, az ex libris sajátos műfaji, leképzésbeli jellemzőin, vizuális lehetőségein keresztül. A cél: a vizualizált szöveg értelmezései közül megtalálni a helyes, a művész szándékának megfelelő percepciót. [...]

Kosztolányi: Októberi táj c. verse olyan nagy versek köztiségében született, mint a Halotti beszéd, a Hajnali részegség. Ekkoriban Kosztolányi életszemléletét az illúziótlan szembenézés, a végső kérdésekre meztelenített gondolkodás jellemezte. Gyógyíthatatlan betegséggel – rákkal – küzdve, a halálközelség élménye, a halál elkerülhetlenségének tudata határozta meg a költői én önámítást elvető, végső számadásra kész magatartását. Ez adja az Októberi táj c. háromsoros vers gondolati háttérét is.

„Piros levéltől vérző venyigék. / A sárga csöndbe lázas valomások. / Szavak. Kiáltó, lángoló igék.”

Képzőművészeti alkotás és irodalmi mű hasonlóságára, analógiáira építve létjogosultságot kell adnunk az ex libris Hans-Georg Gadamer-féle „olvasásának.”² Gadamer kép és

szöveg közös alapját, hasonlóságát hangsúlyozva kiemeli: mindkettő rokon elvárásokat támaszt a befogadóval szemben, illetve a befogadói viszonyulás a műalkotásokhoz azonos mindkét médium esetében. Ezt valódi olvasásnak nevezi, amely ugyanakkor valódi látás is. Ennek az olvasásnak a lényege a műalkotásnál való elidőzés, amely az interpretáció feltétele.

Az értelmezés nézőpontjának összetettségét mutatja, hogy míg a művészi értelmezés a szótól a kép felé tart, a befogadói megértés artikulálódhat nemcsak a verbálistól a képi, hanem megfordítva: a képtől a verbális felé haladva is. Baranyai ex librisének különlegessége, hogy több fázisnyomata is fennmaradt, és csak később került rá a vers címe, majd szövege, mely így a befogadó számára immár egyértelmű irányt szab az értelmezéshez. [...]

A két médiumot, a képet és a versszöveget együtt vizsgálva, ezek együttes szerepeltetése révén az írott nyelvi forma is kódoló tényezővé lesz. A kép tárgyi szegmensei olvasás közben diszkurzív megerősítést nyerne, megvalósul a szövegegész és az illusztráció egyes elemeinek összevetése, azonosítása. E művelet révén csökken az értelmezésbeli bizonytalanság, a kép a jelentését, információtartalmát a szöveggel, a verbális üzenettel való kontextusban, kép és szöveg párbeszédében nyeri el.

Gottfried Boehm rámutatott az ikonikus elemeknek a nyelvi jelekétől különböző jelentésképző voltára. A befogadás folyamatában a kezdő lépésben, a megfelelések szintjén szöveg és kép kvázi azonosságait észleljük, azaz a verbális médium egy-egy témaeleme, motívuma a vizuális médium egy-egy ikonikus elemgyüttesének felel meg. Azonban már ekkor megmutatkoznak a spáciumok, a viszonyítás során felismert üres helyek, hiányok és többletek. Baranyai alkotásán ilyenek például az olyan, a versben nyelvi kifejezett hanghatások (*szavak, kiáltó igék*), melyeket nem – vagy csak közvetetten – látat a kép, ill. személyek, jellemzők, melyeket az ex libris bemutat, de a szöveg nem szerepeltet, például a szerelmespár. Az azonosságok mibenléte ezzel megkérdőjeleződik, a befogadótól folytonos korrekciókat kíván meg az értelmezés során. A kép nézésekor tehát szembesülünk a gadameri olvasás fogalmának realizálódásával: megpillantjuk a képet, értelmezzük, aztán elolvassuk a szöveget is, mely hatására az első benyomásunk gyakran átértelmeződik. Kép és szöveg szemantikailag ellent is mondhat egymásnak, máskor értelmezi, átértelmezi, ill. kiegészíti az egyik a másikat.

Ezek alapján a kép és szöveg közti interreferenciális viszony négy fő típusát különíthetjük el, a trópusok figuratív használatának kitágításával: metaforikus, metonimikus, szinekdotikus, ironikus.³ E kategóriák nem határolódnak el élesen egymástól, átjárhatóak. A metaforikusban az átvitel és a hasonlóság, a metonimikusban a képek a szöveggel szembeni redukáltsága a lényeg. A szinekdotikus a teljességre, a szöveg maradéktalan újraírására törekszik. Az ironikus viszonyban a kép felülbírája, ellenzi vagy megkerüli a szöveg állításait. E típusok közül Baranyai Ferenc vizsgált ex librisén főleg a metonimikus és a szinekdotikus viszony, azaz a redukáltság, ill. más szempontból a töredezettség helyreállítási igénye jellemző, a hasonlóság mint cél mellett. Hogyan valósul meg mindez?

Az első olvasatban az impresszionista jellegű költemény egy pillanatot, az őszi táj végső enyészet előtti színpompáját tárja elénk, erre utal a cím is: Októberi táj. A korábban már

bemutatott leíró jellegű táji elemek ennek megfeleltethetők. A leíró megnyilatkozások szintjén a valóságmozzanatok öt osztálya szerepel: a színek (*piros, sárga, lángoló, vérző*), a természet (*levél, venyigék*), a betegség (*vérző, lázas*), a beszéd (*csönd, vallomások, szavak, kiáltó, igék*) és a megsemmisülés (*vérző, lázas, lángoló*). Itt jegyezném meg, hogy Kosztolányi a tíz legszebb magyar szó közé sorolja a stílusérték tekintetében a versben is domináns *vér* és a *láng* szavakat.⁴

A vers egymásra vetített képei az októberi tájról: *piros levél, vérző venyige, sárga csönd, lázas vallomás, lángoló ige*. A stílárius hatást fokozza a vizualitás-auditivitás, azaz a láthatóság és a hallhatóság kettőssége. Ezt a *sárga csönd* szinesztézia fejezi ki legtömörebben. A költemény első részére a vizualitás, a második felére az auditivitás jellemző inkább. Baranyai ex librise a képi megjelenítés eszközeivel él, művén a vizuális hatást keltő szavak, szerkezetek (*piros levél, vérző venyige, sárga, lángoló*) és ezek implikációi jelenítődnek meg a legadekvátabban – intenzív színhatásokkal és tónusokkal, kifejező formákkal.

Az auditív hatás a verbális kódban, a versszövegben nyer hatásosabb kifejezést (*vallomások, szavak, kiáltó, igék*), ez a szövegben többleteket, a kép felől nézve részbeni üres helyeket eredményez.

A következtető és általános megnyilatkozások a szöveg ismeretében a hagyományos tájleíró jelleg helyett elirányítanak egy belső, imaginárius lelki táj felé. A vers – és ezáltal a kép tere is – szimbolikus tér, mely inkább álomszerű, mint valóságos táj. A versbeli nominális stílus, az igék hiánya az ex librisen megjelenítve szintén a statikusság hatását kelti – a levelek, ágak, a táji elemek hullámzó vonalai indukálnak csak némi mozgást.

Az összefüggéseket vizsgálva Hankiss Elemér az elektronikából ismert bonyolult kapcsolási rendszerhez hasonlította a költeményt.⁵ Minden szó kapcsolatban van egymással, újraaktivizálódik, amikor az olvasó tudata összeköti egy másik versbeli mozzanattal. E sajátos tudatállapot, érzelmi túlfűtöttség, versbeli mozgásrendszer a grafika kódrendszerére átírva nyer kifejezést Baranyai alkotásán.

Az októberi táj versbeli és képbeli megjelenítése, az impressziók, a szimbólumok a halált, az elmúlást sejtetik. Erre mutatnak az ősz mint toposz kulturális kontextusai, és a színek szimbolikája is megerősíti ezt az értelmezési irányt. Kosztolányinál ugyanis a *piros* színhez az élet (a vér), míg a *sárgához* a halál képzete kapcsolódik, mely a kínai hiedelemvilágban is a halál színe: „[...] Száll-száll a lelkem kergetőzve / a mustszagú, világos őszbe, / mint szélbe csörgő papiros, / fölötte a halál és élet / a sárga és piros” – írja a *Késő ősz a ludasi pusztán c.* költeményben (Negyven pillanatkép 19.).

Az Októberi táj c. versben a *sárga a csönddel* összekapcsolva valamiféle halotti, élettelen jelentésmezőt hív elő, akár csak az ex librisen szereplő emberpár arctalan alakja. Fejük egy koponyához hasonlítható inkább, mint egy életteli archoz; mindez ugyancsak a halált, az örök csendet asszociálja.

Kosztolányira a világ reális szemlélete jellemző, az idő végességének tudata, az illúziótlan szembenézés az elmúlással. A halál ugyanakkor nem felszabadulást, beleoldódást, hanem ellenkezést, rémületet kelt. Ezt fejezi ki a versbeli kiáltás, mellyel lehull az álarc és a Kosztolányira annyira jellemző szerep, póz. A kiáltás (*kiáltó, lángoló igék*) a halállal birkózó lírai alany utolsó lobbanása, jajszava.

A vers jelentésrétegeit, az elmúlás, az elmúlás elleni lázadás, ill. a hiábavalóság, reménytelenség jelentésköreit összeköti a *vallomás* szó, a szubjektum önkítárlkozásaként. A lírai én is beleíródik a tájba, de kívülállóbban: a vallomástétel pillanatában, a csöndbe suttogott lázas önvallomás kimondása közben láttatja önmagát. Az ex libris jobb sarkában fellelhető portrén is mintha szólásra nyitná a száját.

Baranyai ex librise ugyanakkor a versbeli vallomás szót a számvető jellegén túl a szerelmi vallomás irányába utalja. Ezzel új strukturális rendszert épít ki, a szöveg és a kép viszonyát színekdotikus alapokra helyezve. A szerelem illetén hangsúlyos – az ex libris motivikus hálójában központi szerepet betöltő – bemutatása révén tágabb kontextusba helyeződik a versszöveg, a kép visszahat a versértelmezésre, kitágítja a versről alkotott asszociációink körét. Bár a versben nem szerepel erre egyértelmű utalás, a „lázas vallomások” ilyen szempontú életrajzi háttére is kimutatható Kosztolányi életében: 1935 júniusában az újságírók visegrádi üdülőjében megismertkedett Radákovich Máriával, és szerelemre lobbant.⁶ A költő utolsó, halál előtti érzelmi kiáradása volt ez a szerelem.

A szerelmespár arctalansága Baranyai ex librisén ugyanakkor a névtelenséget hangsúlyozva azt sugallja, nem a reprezentált személyek a fontosak, hanem a viszonyuk egymáshoz, az alakok bárkit képviselhetnek. Így látva a pár értelmezhető a bibliai Ádám–Éva alakjaként is, a bűnbeesést követően, amikor is „[...] megnyilatkoznak mindkettőjüknek szemei, s észreveszik, hogy mezítelenek; [...] És meghallák az Úr Isten szavát, a ki a hűvös alkonyatkor a kertben jár vala; és elrejtőzék az ember és az ő felesége az Úr Isten elől a kert fái között.”⁷ (1Mózes 7,8)

E bibliai reminiscencia tovább tágítja az értelmezés körét, nem hagyható figyelmen kívül Baranyai alkotását szemlélve. Mindamelllett visszacsatolva a Kosztolányi-vers miliójére: a személyek szinte eggyé válnak a tájjal, ruhájuk „vérző venyige”, a hajuk is a tájba olvad, egyek vele. Ez a szemlélet Kosztolányi panteisztikus felfogását tükrözi. A venyigék, levelek mögül kilátszó testrészek, az egymáshoz közelítő, egymás felé forduló fejek és kezek az összetartozást fejezik ki. Valami utolsó, szoros összekapaszkodást a környezet sugallta enyészet, elmúlás előtt.

Zárásul. A Baranyai-exlibris, e sokszorosítással terjedő kisgrafikai lap (mint a Kosztolányi-vers mediális átfordítása), a képzőművészet, irodalom, medialitás összefüggésében olvas újra egy tájleíró szöveget. A képi jelek analógiában állnak a nyelvi szimbólumokkal, a kép és a vers közti hasonlósági reláció révén válik a reprezentáció sikeressé. Az ex libris egyúttal in memoriam lapként is betölti funkcióját, Kosztolányi halálának 80. évfordulóján. Az emlékéllítés adta a motivációt a grafika készítéséhez és készíttetéséhez, az elkészült műalkotás ezen értelmezésben nyeri el kulturális reprezentáló szerepét – Kosztolányi Dezsőt, az ő kései költészetét idézve; mindezt az esztétikai minőség magas fokán megvalósítva.

Vasné dr. Tóth Kornélia

1 VARGA Emőke: *A kód, a mátrix, a biszociáció – meg az illusztráció*, <http://www.c3.hu/~prophil/profi053/varga.html>

2 GADAMER, Hans-Georg: *Épületek és képek olvasása*, In. *A szép aktualitása*, T-Twins, Budapest, 1994., 157–168.

3 VARGA Emőke: *Kalitka és korona, Kass János illusztrációiról*, L'Harmattan, Budapest, 2007., 16

4 KOSZTOLÁNYI Dezső: *Nyelv és lélek*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1990., 240–241. – „Ez éppúgy jellemez engem, mint nyelvünket” – írja Kosztolányi a tíz legszebb szó kapcsán.

5 CSIFFÁRY Tamás: *Kosztolányi Dezső: Októberi táj*, Magyar Nyelvőr, 1985/2. sz., 167.

6 KOSZTOLÁNYI Dezsőné: *Kosztolányi Dezső*, Holnap Kiadó, Budapest, 1990., 269–281.

7 *Szent Biblia*, ford. KÁROLI Gáspár, Egyetemi Nyomda, Budapest, 1989., 7.

„KALANDOS PAPÍRTÖRTÉNET”. PAPÍRRÉGISÉGEK, EX LIBRISEK DUNAÚJVÁROSBAN

2016. szeptember 8-án nagy szakmai érdeklődés mellett került sor a Magyar Papírmúzeum, benne a Kalandos papírtörténet c. állandó kiállítás megnyitására a Hamburger Hungária Látogatóközpontban Dunaújvárosban (Papírgyári út 42-46.). A kiállítás két kurátora: Pelbárt Jenő és Bedő József, mellettük az Országos Széchényi Könyvtár restaurátorai, a Magyar Papír- és Vízjeltörténeti Társaság tagjai is aktívan közreműködtek a tárlat életre hívásában.

A múzeumban bemutatásra kerül minden, ami papír: mintegy 300 tárló és panel, több száz információs és átvilágító tábla, sok ezer eredeti tárgy, papírrégiség és számos posztamens révén. A kiállítás célja a magyar papír- és vízjeltörténet, papírkészítés, -gyártás, papírfeldolgozó ipar és papírkereskedelem tárgyi és szellemi örökségének széleskörű bemutatása.

A kiállítási termék nevezetes papír- és vízjeltörténeti személyiségekről vannak elnevezve. Számos nemzet hírességei ismerhetők így meg: a kínai *Caj Lun*, akinek javaslatára bevezették a papírlapot íráshordozóként a selyem helyett. Az itáliai *Gentilis bíboros* az első magyarországi vízjeles papíroklevél kiadója Pozsonyban. Rajtuk kívül a svájci *Charles Moise Briquet*, a német *Gerhard Piccard*, az angol *James Whatman*, az amerikai *Joseph Gayetty*, a francia *Nicolas-Louis Robert*, az osztrák *Wilhelm Hamburger*, a magyar *Károly Róbert*, *Hel-tai Gáspár*, *Spillenberg Sámuel*, *Kemény József*, a *Kolba*, a *Czieser*, a *Wenkó*, a *Gyürky család*, *Bogdán István*, *Szénásy Béla*, *Rigler József Ede*, *Akantisz Viktor*, *Szőnyi L. László* szerepelnek a hírességek közül. Emellett egy-egy múzeumi terem a *Papíripari Vállalat* és a *Dunapack* nevét viseli.

A gyártörténeti részben az 1963–1993 közötti magyar papírgyáripar emlékeit lehet megtekinteni, a 17 nevezetes gyáregység (pl. Dunaújváros, Szolnok, Szentendre, Látatlan, Budafok, Csepel stb.) papírtermékeiből, tárgyaiból és történetéből összeállított tárlókban. A látogatók emellett megismerkedhetnek az egykori osztrák-magyar Hamburger vállalatbirodalom történeti emlékeivel és magyar vonatkozásaival (Poprádi Papírgyár), valamint a XXI. századi dunaújvárosi Hamburger Hungária Kft. történetével és a Prinzhorn csoport magyarországi és nemzetközi tevékenységével, termékskálájával. A Dunapack teremben a Hamburger alapanyagokból gyártott késztermékek, dobozok, tárolók reprezentálják a mai csomagolástechnika csúcstermékeit. A kiállított papírtárgyak technikájának és típusainak megismerését folyamatábrák segítik.

Az érdeklődők emellett betekintést nyerhetnek az *egyetemes papírtörténet* legfontosabb eseményeibe, és tárgyi emlékek is felidéződnek. Megismerkedhetnek a kínai és az arab papírkészítéssel, a papír Európába vezető útjával, a papírkészítés és -használat időrendi tábláival. Megelevenednek a korai időkből a japán, a koreai és a jellegzetes nepáli papírmerítés

technikai fázisai és alapanyagai. Az 1310. május 2-án Magyarországon kibocsátott első papíroklevél hiteles története átvezet a magyar papír- és vízjeltörténet világába. Az európai és a magyar papírkészítéssel, a papírmalmok több száz évet átívelő korával is megismertet a tárlat. A XIX. századi aláírás-gyűjteményben számos magyar híresség, például Esterházy herceg keze nyoma is szerepel. A papírra írt magyar nyelvemlékek, ősnymtatványok, krisztogramok, bélyeg előtti levelek, diárium-vízjelek, díszvízjelek, könyvészeti papíralakok betekintést nyújtanak a korai papírrelikviák és vízjelek gazdag tárházába. Egy nagyméretű, XVIII. századi vízkerekes papírmalom-makett és egy kivilágható, interaktív térkép idézi meg az elmúlt félezer év 200 magyar papírmalmát.

A neves magyar papírtörténészről, dr. Bogdán Istvánról elnevezett *múzeumpedagógiai teremben* különleges XIX–XX. századi gyermekjátékok, emellett plakátok, számológépek, katalógusok, füzetek, levélpapírok, díszdobozok várják a diákokat és a játékos kedvű felnőtteket. A múzeumi tárlatvezetés egyik legizgalmasabb helyszíne a XVIII. századi mintára berendezett *papírmerítő műhely és papírgépterem*, ahol a vállalkozó kedvű látogatók a kiválasztott merítőszítával saját kezűleg meríthetnek papírt, amelyet száradás után haza is vihetnek.

Külön múzeumi egységet képez a Magyarország területén valaha készített, gyártott és forgalomba hozott papírtermékek, a magyar papírkereskedelem és a magyar papírfeldolgozó ipar emlékeinek, papírrégiségeinek *tematikus bemutatása*. A mindennapi élet papírvilágától a becsomagolt élvezetek termén át a legkisebb helyiségig, ahol a toalettpapír története és tárgyi emlékei zárják a sort. A régiségek tárházában számos papírkülönlegesség és -ritkaság kapott helyet: oklevelek, igazolványok, bizonyítványok, útlevelek, részvények, kötvények, váltók, csekkek, bankócédulák, bankjegyek, zárjegyek, meghívók, táncrendek, közlekedési jegyek, kihajtható jókívánságok, ex librisek, szentképek, gyufacímkek, dobozok, zacskók, reklámok, plakátok, bélyegek, papírkereskedők mintakönyvei, számológépek, képes levelezőlapok, levélpapírok, füzetek, címkék, órarendek, kártyák stb. A szentképek mindenféle típusa bemutatásra kerül, közülük kiemelt helyet kap a búcsújáróhelyek bemutatása. Emellett elsődleges, konfirmációs emléklapok is megtekinthetők a tárlaton.

Itt emelném ki az *ex librisek* bemutatását: egy falrészen kb. 30 db XX. századi ex libris látható, az alkotók közt Sassy Attila, Haranghy Jenő, Schorr Tibor, Kékesi László, Fery Antal, Vén Zoltán, Nagy Árpád Dániel, Petry Béla, Drahos István, a külföldiek közül Vojtech Cinybulk, Wilhelm Richter, Remo Wolf, Erich F. Hübner (utóbbi ipse fecit lappal) stb. A kisgrafikák technikájukat tekintve linó- és fametszetek, rézkarcok, klisék.

A sokak érdeklődésére számot tartó kiállítás keddtől szombatig várja az érdeklődőket, honlapjuk elérhetősége: magyarpapirmuzeum.webnode.hu.

Vasné dr. Tóth Kornélia

A Kisgrafika Barátok Köre Egyesület
internetes honlapja:
www.kisgrafika.hu

HÍRES GYŰJTŐK KÖNYVJEGYEI AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRBAN

TOMPOS ERNŐ (1907–1989)

Tompos Ernő soproni építészmérnök, mérnökstanárként is dolgozott. Emellett külföldön is ismert és elismert heraldikus, ex libris gyűjtő. Az 1939-ben megalakuló első soproni ex libris gyűjtő csoport vezetője 1940-tól.¹

Apai részről régi soproni család, a Neubergerek leszármazottja volt. Német nyelvű kötődései ellenére 1933-ban a nevét Neubergerről nagyanyja, Tompos Etelka után megmagyarosította.² A helyi Széchenyi István Gimnáziumban érettségizett, majd építészmérnöki oklevelet szerzett a budapesti Műegyetemen. 1945 után városi mérnökké nevezték ki, ilyen minőségben részt vett a város újjáépítésében. Vállalati főmérnökként nyugdíjazták 1967-ben.³ Építész tevékenysége mellett a Miskolci Evangélikus Jogakadémián megszerezte a jogi végzettséget, a művészettörténet terén is többirányú tanulmányokat folytatott, tagja lett a római Magyar Intézetnek, a Collegium Hungaricumnak.

Nyugdíjaztatása után, élete utolsó éveiben a Központi Bányászati Múzeumban mint tárlatvezető-teremőr dolgozott. E minőségében a magyar pénzverés fejlődését mutatta be Szent István korától 1849-ig, és számos előadást tartott az érmék történetéről.⁴ Részt vett az intézmény nagy vállalkozásában, Georgius Agricola 1556-ban latin nyelven írt, De re metallica című könyve első magyar kiadásának előkészítésében. Éle-

Shoji Kozuka (japán) grafikája (1940), 80×65

téről családtörténeti jegyzeteiben számos további adalék áll rendelkezésünkre, főként a világháborúkra, a cserkészéletre, a soproni népszavazásra, és építész munkájára vonatkozóan.⁵

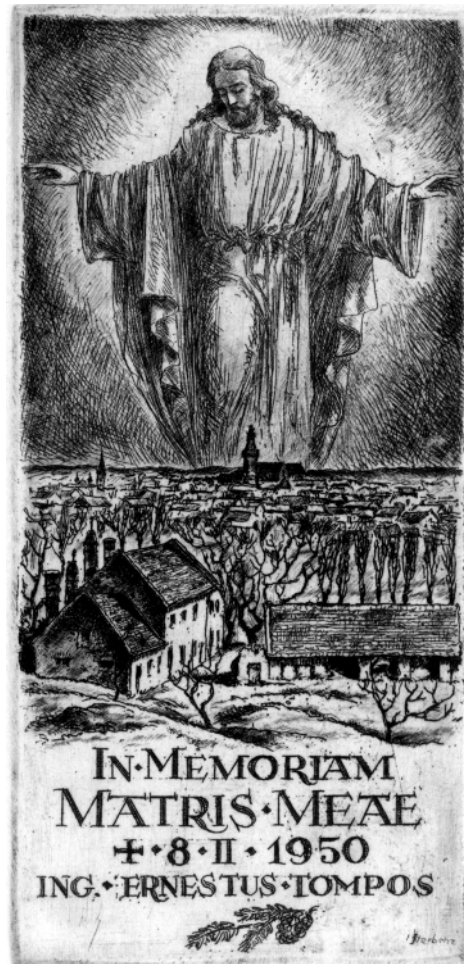
Több tudományos értékű, ugyanakkor aktuális értekezést jelentetett meg szülővárosáról, Sopronról, a Soproni Műszaki Szemlében: Veszélyes Sopron (1954), ill. a Soproni Szemlében: A „Lábasház” megújítása (1956), Eltűnt műemlékekről és a megmaradtak védelméről (1958), Újjáépítések (1961) stb.⁶

Menyhárt József grafikája,
op. 147 (1948), 120×55

Menyhárt József fametszete,
X2 (1942), 115×58

Sterbenz Károly rézkarca, C3, 125×60

Sterbenz Károly rézkarca, C3 (1939), 145×85

Sterbenz Károly rézkarca, C3 (1940), 140×87

Menyhárt József fametszete, X2, 100×53

Sterbenz Károly fametszete, X2 (1946), 100×43

Sterbenz Károly fametszete, X2 (1946), 115×65

Handler Ferdinánd építész és családjának többi építész tagjai c. munkáját, mely szintén a Soproni Szemlében jelent meg 1962-ben, a Magyar Tudományos Akadémia megjutalmazta. A régi soproni városházáról írt kötetnyi tanulmányát az Épi-

Sterbenz Károly fametszete, X2 (1969), 105×60

Sterbenz Károly rézkarca, C3, 41×72

Ex libris Tompos Ernő

Sterbenz Károly grafikája, P1 (1939), 65×100

töművész Szövetség 3. díjban részesítette.⁷ Írásaihoz Sterbenz Károly (1901–1993) soproni grafikus készített illusztrációkat.

Tompos az 1950–70-es években hazánkban szinte egyedülként foglalkozott nyilvánosan magas színvonalon a heraldikával, e téren számos cikke jelent meg. Kutatott a soproni levéltárban, feldolgozta egyes jelentős soproni személyek címereit, Sopron városának középkori heraldikai emlékeit, a céhek és a polgárok címereit, és eljutott a korabeli művészek érmeinek, plakettjeinek elemző leírásáig. Címeres pecsétek, különös tekintettel a polgári címerekre c. úttörő tanulmányában már 1942-ben hangsúlyozta, hogy címereik, pecsétjeik nemcsak a nemeseknek vannak, hanem a polgároknak, sőt a parasztoknak is. Kísérletet tett a polgári címereken előforduló különleges jelképek nevezéktanának kidolgozására.⁸ Több heraldikai vonatkozású írását megjelentették külföldi – német, osztrák és svájci – heraldikai szakfolyóiratok, többek között az Adler (1974) és a Rada (1975). Tompos a cikkírás mellett kiállításokat rendezett, melyekhez saját heraldikai gyűjteményét is felhasználta. Címertani munkásságának elismeréseként 1974. szeptember 12-én a magyar szakemberek közül Tompos Ernőt elsőként tüntették ki az Academia Internationalis Heraldica (Nemzetközi Címertani Akadémia) javaslatára 1971-ben alapított Arvid Berghman-díjjal.⁹

Jelentős ex libris gyűjteményt is létrehozott, mely részben építész-mérnöki szakmájára utaló, részben soproni, ill. heraldikai vonatkozású. Gyakori a könyv motívuma. Az Országos Széchényi Könyvtár állományában is fellelhető ex librisei közül több gyűjteménye típusait jelöli: *grafikai gyűjteményéből, néprajzi, történelmi, kelet-ázsiai, soproni, családtörténeti könyveiből* felirattal.¹⁰ Legtöbb ex librisét Sterbenz Károly készítette, emellett M. Makkai Piroska, Menyhárt József ta-

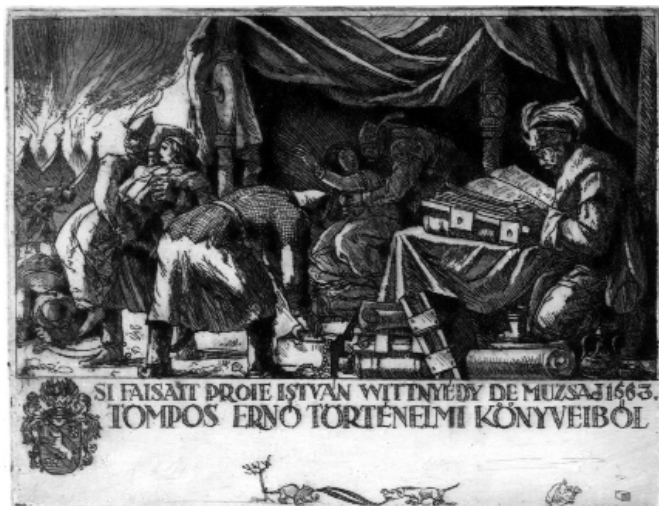
Sterbenz Károly rézkarca, C3 (1939), 113×145

lálhatók az alkotók közt. A japán Shoji Kozuka ex librise a heraldikára utalóan címerpajzsot ábrázol.

Tompos Ernő munkássága és gyűjteménye különleges színfoltja volt a soproni ex libris életnek.

Vasné dr. Tóth Kornélia

- 1 Szemle, Kisgrafika MEGE, 1940/1-2. sz., 11.
- 2 Tompos Ernő, http://hu.wikipedia.org/wiki/Tompos_Ernő
- 3 HORVÁTH Zoltán: *Tompos Ernő 70 éves*, Soproni Szemle, 1977., XXXI. évf., 1. sz., 4. (A továbbiakban: HORVÁTH 1977)
- 4 MOLNÁR László: *Tompos Ernő (1907-1989)*, Soproni Szemle, 1989. XLIII. évf. 4. sz., 75.
- 5 TOMPOS Lilla: *Részlet Tompos Ernő (1907-1989) családtörténeti jegyzeteiből*, Soproni Szemle, 2000/2. sz., 72-77.
- 6 HORVÁTH 1977., 5.
- 7 HORVÁTH 1977., 5.
- 8 Heraldikai tárgyú cikkei közül kiemelkednek A soproni pékmúzeum heraldikai emlékei (SSz. 1976, 160), a Soproni múzeumok címeres céhemlékei (Arrabona 1968), a Storno-múterem (Műemlékvédelem 1957, 121), a Címertani adalék a soproni Szent Mihály templom építéstörténetéhez (Művészettört. Ért. 1954, 264). Ismertette Lackner Kristóf és Rauch András címerét (SSz. 1971, 208; 1974, 66). A korszak és a címertani elemzés szempontjából az egyik legértékesebb tanulmánya Az Antwerpenben 1494-ben tartott lovagi torna képe a sárvári Nádasdy Ferenc Múzeumban (Savaria 1971–72, 503.). – HORVÁTH 1977., 5.
- 9 HORVÁTH 1977., 5.
- 10 Jelzet: Exl.T/151–154, 156–161, 278–281, graf. Sterbenz Károly, M. Makkai Piroska, Menyhart József, Shoji Kozuka

Sterbenz Károly rézkarca, C3 (1940), 110×142

LÁSZLÓ ANNA KIÁLLÍTÁSÁNAK MEGNYITÓJA

Hölgyeim és Uraim! Tisztelt tárlatnyitó közönség!

Nézzünk vissza az ellant idő álléjában! Kiállító művésznünk a pályája elején a tusrajzokat kedvelte, a határozott, szerkezetes ábrázolást: szinte kicövekelte a tárgyak helyét a térben. A továbblépést a könnyed és gazdag vonalvezetésű rajzok, a mintegy másfél száznyi rézkarc (a Milánóba, Kronachba, Weimarba, Arezzóba, Sint-Niklaasba eljutó exlibrisek), a kihívást jelentő tüzománkép és -ékszer, majd az oldottság keresése és rátalálása jelentette.

Szíves örömet idézem ide – négy évtized ködellő távolából – egyik első kritikusának, Dénes János (1933–1976) grafikusművésznek előrelátó mondatát. A Sajtóház-beli bemutatkozáson, 1976. március 1-jén megjövendölte, hogy a mindössze három éve kiállító László Anna „ki fog robbanni, át fogja lépni a magas művészet világába vezető bűvös küszöböt.”

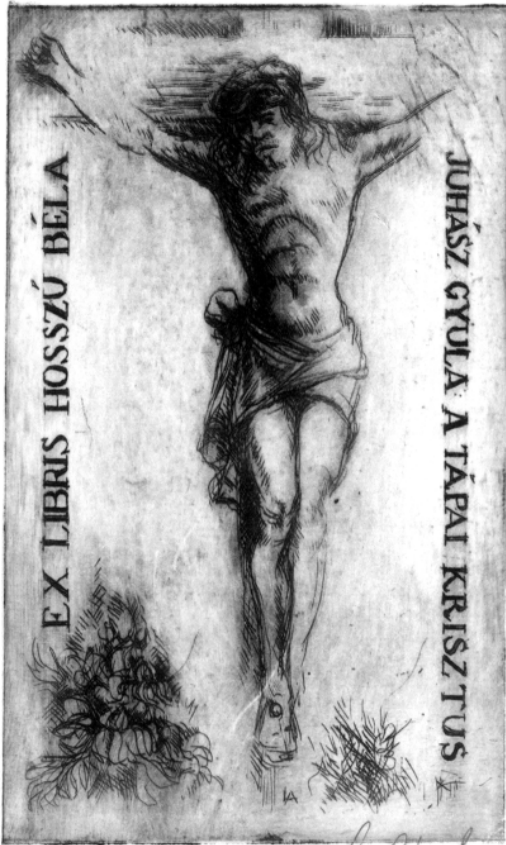
László Anna rézkarca, C3, 102×70

Kell-e mondanom, hogy igaza lett? Jubiláló alkotónk beérett formanyelvével, zászlóshajó rangú album-sorozásával: Juhász Gyula (lavírozott tusrajzok), Radnóti Miklós (monotípiák), Tóth Árpád (akvarell-ceruza folytatva) olyan sajátos, össze nem téveszthető, végtelékig finomodott alkotói nyelvet alakított ki, mely – jelenleg – művészpályájának a delelőjét jelenti.

Tóth Árpád verseihez készített munkáinak hangvételére az omlatag alakábrázolás, a vonalak varázsos vezetése, az illékony színek álomittas alkalmazása a jellemző. Jómagam valom, hogy e műveinek színekben és vonalakban lebegő világa, a mesék álmait élénk varázsoló hangulata általában a női lélekre jellemző kisugárzás. Gondoljunk csak Berki Viola finom színekbe öltöztetett mesélőkedvére, Mattioni Eszter csillámvető hímesköveire, hogy csak e két példával éljek.

Sokak számára, így nekem is, a legnagyobb élmények közé tartozik – Ilia Mihály szavával – a „társművészeti megjele-

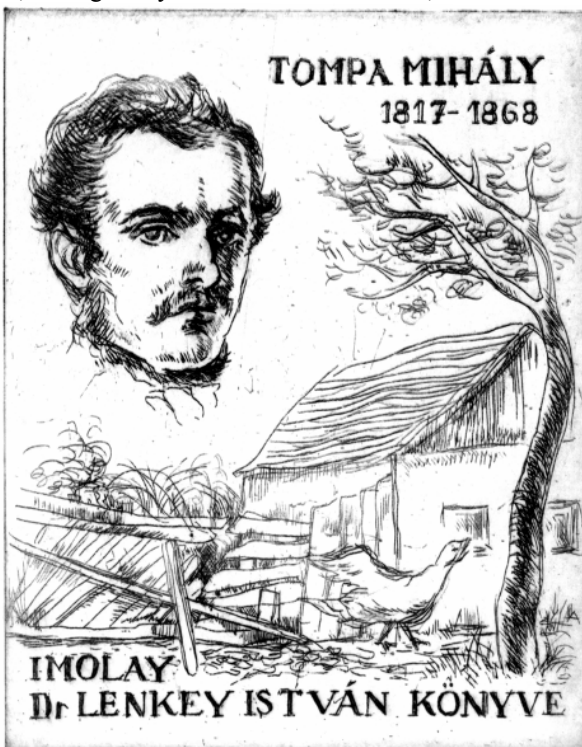

László Anna rézkarca, C3, 111×67

nés”: a szivárvány színeiből szőtt képek, és a szavak szirmaiból születő verssorok, tehát a képzőművészeti és az irodalmi alkotás összecsengése. Hogyan is hagyta ránk Ady? „Festő képét, poéta versét: /Fölkínáltuk egymás borát.”

László Anna képi látomásainak ilyen tejtestvére – többek között – Kosztolányi dallamdús szóáradata. A költő a feleségéről, a lenge lánynak nevezett Ilonáról ír, akinek holdvilág

László Anna rézkarca, C3, op. 91, 100×77

a mosolya, majd szómágusunk édes anyanyelvünkkel ritmuosan muzsikál: „És nekem / szín is ez, /halvány/ kék-lila, / halvány /anilin / ibolya, / Ilona.”

Művésznünk finomra hangolt látása ott rokonodik Tóth Árpád bravúrsoraiban is, hiszen fantáziája – Annuskára gondolva – magános cigány lesz, aki erdőkel, éggel, kedvese mosolyával hangfogózza a hajnali szerenádöt... Ezeket a nem múltó élményeket, művészeti ágak egybefonódásait kínálják nekünk László Anna albumainak remekbe készített lapjai.

Ám a Radnóti-ihletésű szürkéekben megjelennek a fölkiáltójeles vörös foltok is, utalva a vértől pirosodó kis hazára és vérező polgárainak sokaságára, ám a tónusegység nem sérül. Ilyenkor szokták emlegetni a fölényes technikai tudást.

De meg kell látnunk a habkönnyű képi világ mögött megbújó biztos kezű szerkesztést, a sejtelmes puhaságú képmező uralását, a vibráló vonalak és a pasztell-puha színek egyensúlyban tartását.

László Anna kiérlelt és kiteljesedett képi világa hamar befészkel magát a néző lelkébe. Megejtő hatásával, egységet árasztó világával, amelyben nincs uralkodó elem: sem a vonalak, sem a színek nem igénylik maguknak a primátust, a mű hatása érdekében összesimulnak, egybe omolnak, magas rangú esztétikai alkotásokká szervesülnek.

A Juhász-versek ihlette munkák, a szívsimogató tiszai és tápai tájak rajzosabbak, de ne feledjük, hogy klasszikusunk az élet mélységeivel is szembesült odakint, ahol „A bort megiszszák, asszonyt megverik/ És izzadnak reggeltől estelig.”

A befogadói élmény fölerősödve izzik, ha helyi motívumokkal szembesülünk, hiszen a ráismerés örömevel nézünk a Juhász megénekelte tápai Krisztusra, a soha meg nem unható bögőshajókra, és máris földobog a szívünk: itthon vagyunk a szülőtti földön, ez nekünk a nagyvilág közepe.

Szólnom kell a művész költőportréiról, melyek nem csak érzékenyek, hanem újat mondanak is: Juhász Gyula, Tóth Árpád, Radnóti arcmása a legjobbaknak is az első sorába tartozik, és a befogadó hosszan elidőzik előttük.

László Anna számítógépes grafikája, CGD (2011), 95×80

László Anna rézkarca, C3, (1987), 85×113

László Anna a műveiben egyúttal látnok is a Tisza végteleen világának, a „hószín szárnyú békét” sugalló honi tájnak, az ezer hosszú esztendő is számláló Tápénak. Nem másol, hanem a látvány keltette vízióit rögzíti, melyek a lelkéből sistereknek elő. Új látás ez, rangot adó alkotói teljesítmény, hiszen a képzőművészetben a számon tartó elismerés egyik föltétele az egyéni formanyelv, amellyel a művész bekerül a látomást rögzítők közé. Fontos szó ez: nem a képet készítő, hanem az új látást teremtők közé.

Városunknak is voltak képpalkotó nagyjai, hiszen Dorogi Imre sem a Tiszát festette, hanem annak a világát; és újat teremtő volt Dinnyés Ferenc is, aki a francia Vadak színlátását ideültette a homoki tájra, és a paprika vörösében fürdette meg Alsóváros vénhedt házikóit, és a régvolt Felsőváros gírbegörbe utcáskáit.

A szegedi grafikai kultúra mindig bővelkedett fényeket lövellő nevekben. Hosszan sugarazik az ív Békefi Györgytől kezdve Vadász Endrén át Kopasz Mártáig, Buday Györgytől Bordás Ferencen át Vinkler László nagy árnyékot vető alakjáig.

És művészi rangja okán immáron közéjük kell sorolnunk László Annát is...

Apró Ferenc, Reök-palota, Szeged, 2016. december 8.

DON QUIJOTE SZABADSÁGHIMNUSZA

2016. április 22-én véget ért a Miguel de Cervantes Saavedra halálának 400. évfordulójára, valamint főműveként számon tartott Don Quijote alakját megformáló regényre emlékező, világszerte számos ünnepi eseményt magában foglaló jubileumi év. Cervantes alkotása számos művészt ihletett meg, így többek között Salvador Dalít, Honoré Daumiert, Giorgio De Chiricót, Gustave Dorét, Francisco de Goyát, William Hogartot, Tony Johannot-t, Teodoro Micianót, Pablo Picassót, Antonio Saurát, Jürgen Schenninget és Igor Szmirnovot. A művészek között emlékezzünk meg Kass János 1953-as illusztrációiról, amit a németek által 1944-ben megölt, mártír sorsú költő, Radnóti Miklós fordításai alapján készített.

Az első ismert cervantesi ex libris valójában egy 1770-ből származó hamisítvány, ami eredetileg az itáliai Consalvo Carelli fém metszetéhez utólag tipografált szövegkörnyezetben őrizte meg az angol H. Card de York nevét, viszont széleskörűen terjedt el a külföldi kereskedők révén. A XIX. század végén született meg az igazi cervantesi ex libris. Az első közülük

Franciaországban készült Victor Prouvé által René Wiener számára, valamint Luis Domenech keze nyomán a L.R. monogramú Leopoldo Rius de Llorellas részére. Ezt követően főleg Spanyolországban lett közkedvelt főleg az 1547-es születési évszámához (1897, 1947, 1997) és az 1616-ban bekövetkezett halálának jubileumaihoz (2016) kapcsolódó megemlékezések alkalmából, de ugyanilyen apropót szolgáltattak az 1615-ös főművének megjelenési jubileumai (2005, 2015). Egy összegzés szerint, amit 2003 decemberében állítottak össze, mintegy 900 művésztől közel 2800 ex libris volt akkor ismeretes ebben a témában. Cervantes regényéről mondhatjuk, hogy a Biblia után a legtöbb nyelvre lefordított mű, ami nemcsak a spanyol kultúra és irodalom követe szerte a világon, hanem négy évszázadon át fennmaradó, nemzetek feletti egyetemes üzenet, amely a minden akadályon túllépő lelki nemesség jelképeként maradt fenn mindmáig.

Az alkotók és a könyvjegytulajdonosok 20 százaléka spanyol, ennek a ténynek ismeretében örvendetes, hogy szép számban nevezhetünk meg magyar könyvjegyművészeket is ebben a témában; így Andruskó Károly, Köhegyi Gyula, Menyhárt József, Nagy László Lázár, Nechánszky József, Póka György, Ürmös Péter, Vén Zoltán nevét említhetjük példaként. A kimutatások több érdekességre mutatnak rá. A cervantesi témában érdekelt gyűjtők (kb. 900 fő) nagyobb része európai, de amerikai és távol-keleti (kínai és japán) possessorok is ismertek, egyéb vonatkozásokban viszont számuk sokkal korlátozottabb. A művészek közül Jaroslav Vodrážka (1894-1984) metszette fába szám szerint a legtöbb ex librist (150 felett) a 14 országból származó 58 gyűjtő számára 60 különböző cervantesi témát feldolgozva. Rézkarcban és linómetszetben a por-

Nagy László Lázár fametszete, X2, op. 513 (1987), 117×62

tugál Eduardo Dias Ferreira (1921-1991) és a spanyol kortárs Mariá Casas Hierro készítette (100-nál magasabb számban) a legtöbbet. A statisztikai adatokat böngészve megállapíthatjuk, hogy 40%-ban a leggyakrabban használt technika a fametszet, ezt követik 20-20%-os arányban a fototechnikai eljárásokat alkalmazó grafikai technikák és a mélynyomású eljárások. A szita- és könyvnyomatos eljárású grafikák aránya 4-4%-os, és egyre elterjedtebbek a számítógépes (CAD, CGD) megoldású ex librisek.

Az ábrázolások figuratív és illusztratív jellege mellett sok esetben meg kell említenünk a gyakori komikus, illetve szatirikus hangvételt. Többeknél hivatkozásokat vagy párhuzamokat találunk korábbi Doré illusztrációkra, Picasso vagy Schrödter festményekre, esetleg a regények történeti kiadásainak címlapjaira (Juan de la Queta, F. Bouttas), vagy a ponyvairodalomra. Cervantesről készült XVII–XIX. századi portréábrázolások nagyrészt a „Novelas ejemplares” novellakötetében megjelent önarcképét vették alapul. Ez egy szigorú tekintetű, csipkegalléros embert ábrázol, a háttérben könyvespolcokkal, íróasztallal, kalamáriszal és lúdtollal. Az arcképek másik típusa egy ovális keretben ábrázolja őt, belefoglalva a születési és halálozási évszámait (1547-1616). Sok esetben találunk hivatkozást a „lepantói félkarú” elnevezésre, ami az 1571. október 7-i lepantói csatában elszenvedett megcsönkulására utal. Erre José Triado 1902-ben Isidro Bonsoms nevére készített ex librise a legjellemzőbb példa, ahogy a sevillai börtöncellában a regényíró félprofilos ábrázolása nyilvánvalóvá teszi a balkar hiányát.

Az ex libriseken megjelenített főszereplő általános megformálásokban komolyságot, ünnepélyességet sugall, Don Quijote jellegzetes vékony és hórihorgas testalkata mellett a szomorú és kiábrándult arcvonásokkal jelenik meg, de a grafikák nem nélkülözik a humort és a groteszk hangvételt sem, például a szélmalomharc esetében. Vele ellentétben a Sancho-ábrázolások a kövérkés megformálásukkal és a pirosposzsgás arccal az asztali örömök és az élet szeretetét sugározzák. A nőalak úgy kerül bemutatásra, ahogy a szeretett hölgy iránti szenvedély és vágy mondatja a regény hőisével, megjelenésében egy nosztalgikus álomként, vagy egy káprázatos csillagalakként, ahogy ezeket az ábrándképeket Dulcinea del Tobosa elképzelt szerelme által vízionálja. A grafikák háttérében, környezeti elemként Mancía, Aragónia és Katalónia tájkarakterei, házai és közterei láthatók, jellegzetes árkaos udvaraival és díszlépcsőivel, valamint kocsmabelsőivel. Az epizódok 70%-a a regény első részében játszódik, míg a többi a másodikban.

Érdekesség, hogy az ex librisek egy jó részén Don Quijote már nem az 1600-as évek szereplőjeként jelenik meg, hanem a művész vagy a gyűjtő kortársi környezetébe helyezve már a modern kor mindennapjainak résztvevője és hőse. Ezek az ábrázolásokon a látszattal ellentétben nem a tudományos haladás és a technikai vívmányok ellen küzd, ahogy például esetenként láttatják a nukleáris erőművekkel kapcsolatban, hanem nézetkülönbségét fejezi ki azokkal szemben, akik a technikai fejlődés eredményeire hivatkozva nem tartják tiszteletben az emberiség környezeti örökségét (például Jozef De Belder, Jevgenyij Nyikolajevics Tyihanovics vagy Vojtěch Cinybulk ex librisei esetében). Ugyanakkor átvitt értelemben küzd a háborúk és minden más igazságtalansággal szemben azért az ifjúságért, ami a mi jövőnk záloga, ahogy ez csodálatosan kifejeződik Igor Szmirnov könyvjegyén.

A regény témája alapvetően a szabadság, pontosabban a szabadság hiánya, ahogy olvashatjuk az első rész prologusában, utalva az Algírban (1575, 1580) és Sevillában történt bebörtönzésére, ahol a raboskodásban született meg Don Quijote karaktere. De a szabadság hiánya megfogalmazódik a szigetre került Sancho szájából is (II. rész, 53. fejezet, részlet), amikor kifejeződik azon óhaja, hogy bárcsak szabadon visszatérhetne a korábbi földműves életéhez.

„Utat Uraim, hadd térjek vissza a korábbi életemhez; hagyjatok visszatálnom a múltbéli életemhez és életre kelnem a jelenlegi holtbeli állapotomból. Nem születtem kormányzónak, és nem vagyok a sziget, a városok védelmezője, ellenségem szembeni oltalmazója sem. Jobban szeretek ásni és szántani, szilvát aszalni és szőlőt művelni, mint törvénykezni és tartományokat és királyságokat védeni.”

Ez a szabadságvágy visszhangzott Don Quijote híres szabadsághimnuszában (II. rész, 58. fejezet, részlet), midőn elhagyták a hercegi várat, kifejezve azt, hogy mennyire képtelenség megtalálni a szabadságot a hatalomban.

„A szabadság, Sancho, egyike a legbecesebb ajándéknak, amit az égiek valaha is adtak az embereknek, legyenek azok a föld vagy a tenger kincsei; a szabadságért és tisztességért még az életet is kockáztatnunk kell, mert a rabság a legrosszabb, ami embert érhet. Mondom én ezt Sancho, aki annyi vigaszt és bőséget, pompás lakomát és jégbehűtött italt élveztem ebben a várban, amit most elhagyunk; de nem élveztem azzal a szabadsággal, ami egyébként az enyém lett volna, ha a kapott jótétemények és kedvezmények által előírt kötelezettségek nem szabnak olyan korlátokat, amelyek nem engedik a független szellem szárnyalását.”

Nagy László Lázár rézkarc, C3, op. 610, 120×85

Az irodalmi műnek elsődlegesen megfogalmazott általános érvényű mondanivalója az emberiség szabad élet iránti vágyát fejezi ki, így átvitt értelemben Don Quijote személye mindazokat képviseli, akik minden időben és helyen a szabadságért harcolnak.

„Tekinthes-e örülnek Don Quijote a hihetetlen balgaságával együtt? Nem mondhatnánk. Inkább az álmodozók kényszerképze az, vagy amikor a hit megszállottjai a lelki szemükkel látják a dolgok színeit, vagy amikor a szentek és próféták »örültsége« lényegíti át, és teszi szebbé az életet. Ez egy szükséges feltétele annak a szerencsének, amire mindenki vágyakozik, hogy mindent szépnek és csodálatosnak lásson. Ezért nem árt Don Quijote szenvedélyes örültségéből egy csipetnyit a szívünkben hordozni.” [2]

Irodalom:

1 Catalogacion de los ex-libris Cervantinos, in Gian Carlo Torre, La aventura de Don Quijote en los ex-libris, Portugal 2003

2 Galleno, Giuseppe, Don Chisciotte, in Risveglio Epico, Angel Gianni, Giuseppe Galleno, Antonio Desideri, “La Nuova Italia” Editrice, Firenze 1964, 548 oldal.

Gian Carlo Torre, fordította: Ürmös Péter

Az illusztrációk Nagy László Lázár 80 éves születésnapjára köszöntőjeként Dániában, a frederikshavni ex libris múzeum gondozásában megjelentetett kiadványból valók. A művész grafikai sorozatának elkészülésével kapcsolatos visszaemlékezése olvasható a füzetben „Don Quijote és én” címmel dán, német, magyar és angol nyelven. A kiállítás és a kiadvány kurátora Gian Carlo Torre és Klaus Rödel voltak.

HÍREK

KISKUNHALASI GIMNAZISTÁK KÖZÖTT A SZEGEDI KBK CSOPORT

A műalkotás befogadóra vár, nézőre, olvasóra, értőre és benne gyönyörködőre. Az elektronikai eszközök által nyújtott információk sokasága a mai fiatalok igazi világa. A megbilenni látszó eddigi egyensúlyt kívánjuk védeni minden kiállításunkkal, írásunkkal és előadásunkkal. Lukács László, a kiskunhalasi Sziládi Áron Társaság elnöke és Rác Mária, körünk titkára egy találkozón fontosnak és szükségesnek vélték egy ex libris bemutató és előadás tartását az érdeklődő gimnazista tanulók részére. A kiállítás és az előadások helyéül a Sziládi Áron Református Gimnázium könyvtárát jelölték meg. November 10-én 4 kiállítási tárlóban 120 ex librisünket helyeztük el a tanulók részére. Az eredeti szépségében pompázó olvasóteremben délután a megjelent érdeklődő tanulóknak Rác Mária titkárunk ismertette a kódexeket ékítő szuper ex librisek tulajdonost megjelölő szerepét. A könyvnyomtatással ez a jelentés némileg átalakult. Az ex libris, a kép, a grafikus könyvjegy ismertté és önállóan is megbecsültté vált. Ebben a folyamatban Dürer művészi ex libriseinek nagy hatása volt. Önálló műalkotássá vált a könyvjegy. A könyvekbe ragasztva a tulajdonost jelzi és műalkotásként díszíti is azt. A lapocskák szépsége pedig gyűjtésre és cserére ösztönzött. László Anna grafikusművész a megrendelő kívánsága és a művész kifejező eszközeinek egyeztetéséből kibontakozó műalkotás megszületéséről beszélt a fiataloknak. Ismertette és közreadott dúcokkal szemléltette a magas- és a mélynyomás különbözőségeit.

Bakacsi Lajos grafikusművész a sokszorosítási technikákat ismertette. A gimnazisták nagy érdeklődéssel hallgatták az elektronikai eszközök képgrafikai alkalmazásának lehetőségeit is.

Rác Mária ezt követően röviden ismertette a kisgrafika szegedi térhódítását. A kolozsvári egyetem Szegedre költözését (1921) követően Láposy-Hegedűs Géza (1875-1929) hozta létre az ország első rajzi lektorátusát az egyetemen. Vadász Endre (1901-1944) a 20-as, 30-as években Szegeden rendezett kisgrafikai kiállításokat. Dinnyés Ferenc (1886-1959) szegedi festőművész 1920 körül készítette első ex libriseit. Láposy halálát követően Buday György (1907-1990) lett az egyetemi lektor. 1934-ben megalakította a Szegedi Kisgrafika Barátok Körét. Ő azonban 1938-ban Londonba költözött, és az egyetemi lektori feladatokkal javaslatára Kopasz Mártát (1911-2011) bízta meg az egyetem.

A II. világháborút követően Stettner Béla grafikus és művész-társai 1959-ben, Budapesten megalakították a Kisgrafika Barátok Körét. Szegeden Kopsz Márta 1961-ben a lakásán alakította meg a KBK szegedi csoportját, amelyet 1981-ig vezetett, haláláig megtartva tiszteletbeli elnökségét. Dr. Krier Rudolfot követően 1989-ről Rác Mária vezeti csoportunkat.

Országos és nemzetközi találkozókra vettünk részt. Több országos találkozót is rendeztünk Szegeden. 2011-ben a szegedi KBK csoport működésének 50. éves évfordulóját határainkon túli magyar grafikusok részvételével ünnepeltük meg. A művészek (az elődök is) és a híres gyűjtők beküldött 1000 alkotásából rendeztünk kiállítást a Somogyi-könyvtárban és a Kass Galériában. Kiállításaink mellett eddig 17 önálló művészeti albumot jelentettek meg alkotóink. Eredményes művészeti ismeretterjesztő tevékenységünket arany plakettel ismerte el Szeged város polgármestere. Az ismertető közben a tárlókban elhelyezett 120 ex librisből, Kopsz Márta, Fery Antal, Bakacsi Lajos, László Anna és a többi kiállító művei közül sokat kivétítőn is bemutatott Rác Mária. A gimnázium vezetői az előadást követő baráti beszélgetésen sikeresnek értékelték rendezvényünket.

A bemutatkozásunkon látható tanulói érdeklődés új irányokat jelezhet a jövőben a kisgrafika megismertetésében és megszerettetésében.

Dr. Zenei József

A bázeli Egyetemi Könyvtárban 2016 végén nyílt és 2017. március 23-ig lesz látható a Vermes Júlia műgyűjtő művész-könyveiből nyílt kiállítás „Bücher tanzen aus der Reihe” (Könyvek kitáncolnak a sorból) címmel. A művészkönyvek a képzőművészet és a könyv határmezsgyéjén helyezkednek el, megjelenési formájuk változatos. Tematikailag is sokfélék, a mély tartalmakat közvetítőkön át a szórakoztató alkotásokig. Vermes Júlia gyűjteménye mindezekről nyújt széles körképet.

V. T. K.

2017. január 13-i összejövetelünkön megemlékeztünk Nagy László gyűjtő tagtársunkról, aki 2016 decemberében tragikus hirtelenséggel 75. évében elhunyt.

Nyugodjon békében. Temetése szűk családi körben történt.

Rác Mária

2017. január 19-én a magyar kultúra napja alkalmából Jegyes könyvek, jeles olvasók címmel nyílt ex libris kiállítás Lenkey István gyűjteményéből a miskolci II. Rákóczi Ferenc

Megyei és Városi Könyvtárban. A tárlatot megnyitotta: Vasné dr. Tóth Kornélia. A megnyitó szövege következő számunkban lesz olvasható.

KÖNYVESPOLC

SZÁMADÁS

Bibliográfia

Imolay dr. Lenkey István munkásságáról

Imolay dr. Lenkey Istvánt aligha kell lapunk olvasóinak bemutatni. Munkásságát részletesen méltattuk 70. születésnapja alkalmából (*Kisgrafika* 2014/4. sz.), ám a róla készült személyi bibliográfia teljességre törekvően mutatja be azt. A 75. születésnapjára készült kiadványt afféle – eléggé meg nem becsülhető – családi vállalkozásként „az éves tagolásban kapott adatokat kiegészítve, pontosítva tematikusan szerkesztette” dr. Lenkeyné dr. Semsey Klára, Siposné Lenkey Klára és Lenkey István.

Az *Előhangban* É. Kovács László, a Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület alapító elnöke meleg hangú köszöntőjét olvashatjuk. Utal gyűjtőtársunk „közszolgálatban végzett” munkásságának szinte minden területére, így annak kisgrafikai vonatkozásaira is. Dr. Lenkeyné dr. Semsey Klára *Közösségben, közösségért* írásában azt mutatja be, hogy a református családi hagyományok és teológiai tanulmányai hogyan indították el publikációs tevékenységét, miként váltott az át világi témákra is. A *Curriculum Vita*ében időrendben tekinthetjük át életének legfontosabb eseményeit: egyházi szolgálatban végzett különböző beosztásait, egyéb munkahelyeit, folyamatos önképzésének eredményeit (a teológia elvégzése után könyvtáros, könyv- és kiadványszerkesztő, tervező szakképesítést szerzett), valamint munkásságának legfontosabb mozzanatait.

A bibliográfia 14 fejezetet tartalmaz. Az *Önálló és társszerző művek* között egyaránt találunk terjedelmes szótárakat és kisgrafikai kiadványokat. A *Bibliográfiák, repertóriumok* a rejtett bibliográfiák mellett több könyvet és kisgrafikai kiadványt (bibliográfia dr. Semsey Andorról, a *Magyar Exlibris 1935-1936* repertórium stb.) sorol fel. Zömmel kisgrafikai vonatkozású adatokat tartalmaznak a *Bevezetők grafikai mappához*; *Kiállítási katalógusok*, *alkotásjegyzékek* című fejezetek. A *Tanulmányok*; *Igehirdetések*, *igehirdetési előkészítők*; *Bibliai képcsarnok*; *Kéziratok* fejezeteket követi a *Művészek, kiállítások*, ahol 93 alkotóról írt 143 publikációjáról tájékozódhatunk. Az *Olvasólámpa* a könyvismertetéseit, grafikai mappákról, kiállítási katalógusokról írtakat veszi számba. Kisebbségi terjedelmű cikkeiről olvashatunk a legterjedelmesebb *Miscellanea* című részben. Legtöbb a *Hajdú-Bihari Naplóban*, a *Hetedhéthatárban* (Pécs) és a *Mohácsi Hírlapban* jelent meg. Az utóbbi munkatársaként volt olyan esztendő, hogy átlagosan hetenként közölték írását a legkülönbözőbb (köztük a település művészeti életéhez kapcsolódó) témakörökben. Mindemellett közülük mintegy félszáz kisgrafikai vonatkozású. A következőkben előadásainak (88), egyéni kiállítási megnyitójának (133, a művészek betürendjében) és a csoportos – többnyire saját gyűjteményéből – rendezett 23 tárlat megnyitójának jegyzékét olvashatjuk. Befejezésül a kiadványokhoz készült mutatókról, így a *Kisgrafika* tartalommutatóiról tájékozódhatunk.

A bibliográfiának ez a fejezete összesen 1060 tételt sorol fel. Mivel nem időrendben, nem tudjuk nyomon követni Lenkey dr. évről évre sokasodó munkásságának eredményeit. Némi kutakodás után kiderül, hogy első írásai 1967-ben jelentek meg a *Reformátusok Lapjában*. Mivel az anyaggyűjtés 2016 májusában zárult, megállapíthatjuk, hogy 49 év alatt évente átlagosan mintegy 25 alkalommal publikált vagy rendezett, nyitott meg kiállítást stb. Mindez persze játék a számokkal, hiszen nem hasonlítható össze egy-egy munkaigényes könyv vagy bibliográfia, tematikus tárlat összeállítása a kisebb cikkekkel, mégis utal rendkívüli szorgalmára.

Meg kell még említeni azt is, hogy a bibliográfia az említettéknél sokkal több adatot tartalmaz, mert egy-egy mű (kiállítás) adatainak leírása után közli az arról megjelent írásokat is. (Az első fejezet 13 tételéről pl. 25-öt.) A könyvészetileg kifogástalan címléírások után gyakran magyarázó jegyzeteket, kiegészítéseket is olvashatunk.

Munkásságának műfaji, tematikai sokszínűségére jól utalnak a fejezetek címei. Szinte enciklopédikus érdeklődésének változatosságát csak néhány tárgyszóval egészítjük ki: társadalomismeret, néprajz, irodalom, irodalomtörténet, helytörténet és a kisgrafika mellett a művészetek minden ága. Ezekbe is további betekintést nyújt a *Függelék* újabb 207 tétele: a róla megjelent írások (38), a róla készült képzőművészeti alkotások (37) – köztük Szilágyi Imre és Várkonyi Károly metszetei –, a hozzá írt versek adatai, kitérítései (Tompa Mihály emlékérem, Pro Gömör-díj, Herman Ottó-díj), majd a részére készült kisgrafikák Andruskó Károlytól Vincze Lászlóig, 36 művész 86 alkotásának a leírásai.

A *Textáriumot* követi a rendkívül részletes név- és tárgy-mutató, amely – tipográfiaiailag is megkülönböztetve – utal az intézmények, egyesületek stb. nevére, a kiadványok címére, eseményekre (pl. busójárás, busófarsang stb.).

Legfontosabb érdeme az, hogy a különböző fejezetekben felsorolt tételeket összegyűjti. Így – csak a kisgrafikánál maradva – pl. Józsa Jánosról 28 írásra, mappára, valamint 19 ex librisre, Szilágyi Imréről 26 tételre utal. Ugyanígy tájékozódhatunk a gyűjtőkről, lapunkra, egyesületünkre stb. utaló tételekről.

Mindezek után nem kell részleteznünk, hogy a bibliográfia amellet, hogy sokoldalú betekintést nyújt gyűjtőtársunk munkásságába, nem egy öncélú, magamutogató számvetés, hanem egy közösségi, közérdekű „számadás”. Nem csak a kisgrafika kedvelőinek, hanem – legáltalánosabban – a református egyház, vallás, Debrecen, Mohács, Gömör helytörténete, művészete, irodalma stb. iránt érdeklődőknek, kutatóknak nélkülözhetetlen forrásmunka. Minden elismerés ezért a szerkesztőknek és Lenkey Istvánnak azért is, hogy a kiadvány tervező-szerkesztőjeként ismét egy tipográfiaiailag kifogástalanul (technikai munkatárs: Csomborné Predás Katalin) megvalósított kiadványát vehetjük a kezünkbe. Hozzájárulnak ehhez a mértéktartóan válogatott illusztrációk is: Csúcs Ferenc és Boncsér Árpád öt ábrázoló érme, Tóth György fotója, Kedves János festménye és néhány számára készült ex libris.

(*Mohács, 2016, Kiadja a Hegyibeszédesei Baráti Társasága, Kódex Nyomda, Pécs, 144 lap.*)

Arató Antal

EGYESÜLETI HÍREK

KÖZGYŰLÉSI MEGHÍVÓ

A Kisgrafika Barátok Köre Grafikagyűjtő és Művelődési Egyesület 2017. április 5-én (szerdán) 17 órakor megtartja évi rendes közgyűlését a Ferencvárosi Művelődési Központban (1096 Budapest, Haller u. 27.). Amennyiben a közgyűlés nem határozatképes (mert a tagok több mint fele nem képviselteti magát), akkor **2017. április 8-án (szombaton) 10 órakor a közgyűlést megismételjük a Pest-Budai Árverezőházban (Bp. VII. ker., Erzsébet körút 37, I. em.).**

A megismételt közgyűlés a megjelent egyesületi tagok számára tekintet nélkül határozatképes, ezért nincs jogi akadálya annak, hogy a jelen meghívóban feltüntetett pontokban döntést hozzon. A közgyűlés nem nyilvános. (Alapszabály III./1.1 pont)

Napirendi pontok:

1. Az egyesület ügyvezetőjének beszámolója a 2016-os évről.
2. Elnöki beszámoló az egyesület művészeti tevékenységéről a 2016-os évben.
3. Az egyesület felügyelő bizottságának beszámolója az elmúlt évről.
4. A közgyűlés döntése a 2016. évi mérlegbeszámoló elfogadásáról.
5. Egyéb

A KBK Egyesület 2016. évi pénzügyi beszámolója

Áthozat 2015. évről bankban, folyószámlán:	16.280 Ft
Áthozat 2015. évről bankban lekötött betét.....	1.250.000 Ft
Áthozat 2015. évről kézzipéztárban:	86.850 Ft
Nyitó pénztárkészlet összesen.....	1.353.130 Ft

2016. évi pénzmozgások:

Bevételek:

Tagdíjak, adományok:.....	326.700 Ft
Kamatok:.....	125 Ft
Támogatás:.....	0 Ft
Bevételek összesen:	326.825 Ft

Kiadások:

Banki költségek:.....	17.836 Ft
Kisgrafika folyóirat:	146.488 Ft
Postaköltségek:	48.415 Ft
Könyvelési díj.....	139.700 Ft
Egyéb:.....	24.485 Ft
Kiadások összesen:	376.924 Ft
Tőkeváltozás:	50.099 Ft

Átvitel 2017. évre bankban, folyószámlán:	11.081 Ft
Átvitel 2017. évre lekötött betét.....	1.250.000 Ft
Átvitel 2017. évre kézzipéztárban:	41.950 Ft

Az egyesület számvizsgáló bizottsága által jóváhagyva.

A KBK Egyesület új bankja és számlaszáma: CIB Bank, 107000268-70112139-51100005. Befizetések most már csak erre teljeshetők.

*

Anyagtorlódás miatt ebben a számban nincs lapszemle

KÖZGYŰLÉS ÉS ORSZÁGOS TALÁLKOZÓ

2017. április 8. szombat 9 óra

Helyszín:

Pest-Budai Árverezőház, Bp. VII., Erzsébet krt. 37. I. em.

9:00-10:00	Érkezés
10:00	Köszöntés, megnyitó
10:00-11:00	Közgyűlés
11:00	<i>Ex libris és képkultúra</i> Előadás és kiállítás az azonos címmel megjelent könyv kapcsán. Előadó: Vasné dr. Tóth Kornélia
12:00-14:00	Ebédszünet Cserelhetőség, beszélgetés
14:00-14:30	<i>Magyar ex libris a XX. században és napjainkban</i> Előadó: Ürmös Péter
14:30-15:00	<i>Kisgrafika, alkalmi grafika, alkalmazott grafika</i> Előadó: Bedő József
15:00-16:00	Jótekonysági árverés a KBK javára Levezető: Bedő József
17:00	Zárás

Az Ex libris és képkultúra c. kiállítás 2017. április 30-ig lesz megtekinthető az árverezőházban.

Tempinszky István grafikája (1939), 110×77

SUMMARY

Dr Kornélia Tóth Vas: A Bookplate Inspired by a Poem

It is an essay about a short late poem "Októberi táj" (Landscape in October) by Dezső Kosztolányi (1885-1936) and an ex-libris inspired by this poem. The bookplate was commissioned to the name of the author of this article. She presents a philosophical analysis in Gadamer's theoretical framework in terms of mediality, the symbolic value of the words of the poem and its visual amplification. The text of the literary work is incorporated in the graphic picture. The bookplate was designed by graphic artist Ferenc Baranyai and it was executed in etching and dry-point.

Dr Kornélia Tóth Vas: "The Adventurous History of Paper". Early Paper Artefacts, Some Bookplates Among Them, in Dunaujváros

The Hungarian Paper Museum with its permanent exhibition was opened at the Visitors' Centre of the paper manufacturing company Hamburger Hungaria in Dunaujváros on 8 September 2016. A wide variety old paper objects and types of early and later documents made of paper are on display. Prominent persons, localities of papermills, watermarks, methods of production and scholars of paper are shown, often in interactive ways. A minor portion of this exhibition exemplifies some ex-libris by notable Hungarian artist in the twentieth century.

Dr Kornélia Tóth Vas: Ernő Tompos (1907-1989) in Famous Collectors' Bookplates Series at the National Széchényi Library

Ernő Tompos was an architect in Sopron. He also specialized in local history, heraldry and numismatics. He was a leader of the first group of ex-libris collectors in Sopron founded in 1939. The texts of his own ex-libris refer to the thematic parts of his private library (graphics, ethnography, local history, East Asian studies, genealogy etc.).

Ferenc Apró: Opening Anna László's Exhibition

A jubilee exhibition of the graphic artist was hosted by Reök Palace in Szeged. The works exhibited were mainly visual reflections on poems of the first part of the last century (by Gyula Juhász, Miklós Radnóti, Árpád Tóth etc.), most of them in pencil, in ink and wash, in watercolour. There were some monotypes as well.

Gian Carlo Torre: Don Quixote's Hymn To Liberty

For the 400th anniversary of Cervantes' death the author presents an overview of the vast amount of modern ex-libris devoted to the emblematic figure of Don Quixote and Cervantes' portraits created for past anniversaries of the writer and his work. The techniques and the recent modifications of the theme are expounded. The figure of Don Quixote has often been associated with concepts of liberty and with withstanding the misapplication of new technologies against humanity.

News, Books, Society Matters.

Oriol Diví fametszete, Op. 240 (1985), 33×25

AUSZUG

Dr Kornélia Tóth Vas: Von einem Gedicht inspirierte Ex-libris

Das Gedicht von Rezső Kosztolányi: Landschaft in Oktober erwachte zum Leben für Kornélia Tóth Vas erschaffte Ex-libris von Ferenc Baranyai. In Zusammenhang für bildende Kunst, Literatur, Medialität wurde der Text der Landschaftsbeschreibung interpretiert aus der Gelegenheit Dezső Kosztolányis 80. Sterbensjahrestag.

Dr Kornélia Tóth Vas: „Abenteuerliche Geschichte des Papiere“

Papierantiquitäten und Ex-librisse in Dunaujváros. Am 8. September 2016. wurde das Ungarische Papiermuseum, in dem die Abenteuerliche Geschichte des Papiere, eine ständige Ausstellung in der Hamburger Ungarische Besucherzentrale eröffnet.

Die Kunstausstellung präsentiert alles was mit Papier zusammenhängt, unter anderem auch Ex-librisse.

Dr Kornélia Tóth Vas: Buchzeichen der berühmte Sammlers in der Landesbibliothek Széchenyi

Ernő Tompos (1907-1989)

Ernő Tompos war ein Soproner Architekt und arbeitete auch als Lehrer. Daneben war er ins Ausland auch bekannt und auch ein anerkannte Heraldiker. Er war noch der Leiter von der ersten Soproner – im Jahre 1939 begründete – Ex-libris Sammelgruppe Ihn stellt der Aufsatz vor.

Ferenc Apró: Die Eröffnung der Ausstellung von Anna László

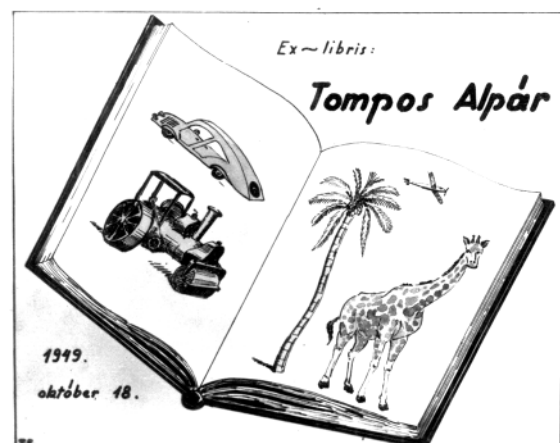
In der Szegediner Palast-Reök wurde von den hervorragenden Erschaffungen Anna Lászlós eine Ausstellung veranstaltet, wo man Zusammenhang mit bildende Kunst und Literatur bemerkt. Unter anderen mit Gedichte von Gyula Juhász und Árpád Tóth.

Gian Carlo Torre: Freiheitshymne von Don Quijote

Cervantes Werk, Don Quijote begeisterte und inspirierte vielen Künstler von Exlibrisse. Von Torre geschriebenen gründlicher Zusammenfassung Übersetzer ist der Spezialist in Italienesche, Péter Ürmös.

Der Aufsatz wurde zur Gelegenheit in 22. Apr. 2016. beendete und auf Cervantes Saavedras 400. Sterbensjahrestag geschrieben.

Nachrichten, Bücherregale, Vereinnachrichten

Tompos Ernő tusrajta, P1 (1949)

Leopold Feichtinger (osztrák)
fametszete, X2 (1984), 80×50

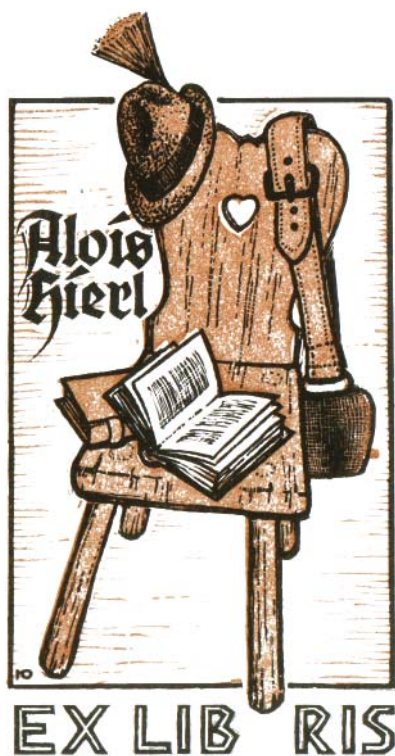
Пенчо Кулеков (Pencso Kulekov, bolgár)
linómetszete, X3/col., op. 358 (1988), 88×62

Jørgen Lindhardt Rasmussen (dán)
linómetszete, X3/4, 75×50

Sterbenz Károly fametszete,
X2 (1940), 35×35

Hubert Rockenberger grafikája,
P7/X3 (1983), 100×50

Alex Rădulescu (román) litográfiája, L1/col. (1992), 130×90